

Cilvēku tirdzniecības darba ekspluatācijas nolūkā identificēšanas vadlīnijas

Cilvēku tirdzniecības darba ekspluatācijas nolūkā identificēšanas vadlīnijas (turpmāk- vadlīnijas) ir paredzētas, lai tiesībaizsardzības iestādes – Valsts policija, Valsts darba inspekcija, Valsts robežsardze, Pašvaldību policija un nevalstiskās organizācijas, kurām piešķirtas tiesības sniegt pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem, varētu pilnvērtīgi konstatēt cilvēku tirdzniecības darba spēka ekspluatācijas nolūkā gadījumus un cietušās personas, kā arī atbilstoši veikt nepieciešamos pasākumus vainīgo personu saukšanai pie normatīvajos aktos paredzētās atbildības.

Valsts policija, konstatējot iespējamu darba spēka ekspluatācijas gadījumu, uzsāk kriminālprocesu, vai veic resorisko pārbaudi, ja informācija par iespējamo noziedzīgo nodarījumu nav pietiekama, lai secinātu, ka uzsākams kriminālprocess vai administratīvā pārkāpuma lietvedība. Gadījumā, ja vēlāk tiek noskaidrots, ka nav notikusi darba spēka ekspluatācija, bet ir bijis darba tiesisko attiecību vai darba aizsardzības normu pārkāpums, informācija ir pārsūtāma Valsts darba inspekcijai izskatīšanai administratīvā kārtībā.

Valsts robežsardzei, konstatējot iespējamu darba spēka ekspluatācijas gadījumu, kad pierādījumu fiksēšanai vai nozieguma izdarītāja aizturēšanai, nepieciešama nekavējoša rīcība, jāveic neatliekamas izmeklēšanas darbības atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei.

Pašvaldības policijai, konstatējot iespējamu darba spēka ekspluatācijas gadījumu, jārikojas atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei un jāinformē attiecīgi valsts policijas darbinieki.

Valsts darba inspekcijai, konstatējot iespējamu darba spēka ekspluatācijas gadījumu, atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei jāinformē valsts policijas darbinieki vai jāveic darba tiesisko attiecību jautājuma risināšana administratīvā ceļā (gadījumā, ja vēlāk tiek noskaidrots, ka nav notikusi darba spēka ekspluatācija Krimināllikuma 154².panta izpratnē).

Nevalstiskai organizācijai, kurai piešķirtas tiesības sniegt pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem, konstatējot iespējamu darba spēka ekspluatācijas gadījumu, jāinformē attiecīgi valsts policijas darbinieki.

Vadlīnijām ir rekomendējošs raksturs, proti, personas (potenciālā upura) atbilstība kādam no identifikatoriem norāda tikai uz iespējamu darba spēka ekspluatācijas gadījumu, bet nekādā veidā nedod kādu tiesisko statusu cietušajam vai neizvirza apsūdzību personai, kura, iespējams, ir veikusi nodarījumu. Respektīvi, konstatējot atbilstību kādam no vadlīnijās norādītajām pazīmēm, darbiniekam būtu pamats tikai veikt papildus pārbaudi, noskaidrojot būtiskākos apstākļus un lietas būtību, vai attiecīgi nodot iegūto informāciju kompetentai iestādei. Pastāv arī iespēja, ka vienas personas situācija vienlaikus atbilst vairākiem identifikatoriem – šādā gadījumā darba ekspluatācijas risks ir augstāks.

Par cilvēku tirdzniecību darba ekspluatācijas nolūkā ir paredzēta kriminālatbildība Krimināllikuma 154.¹pantā. Attiecīgi Krimināllikuma 154.²pantā ir noteikts cilvēku tirdzniecības jēdziens, proti:

(1) Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

(2) Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru šā panta pirmajā daļā minēto līdzekļu izmantošanu.

(3) Ekspluatācija šā panta izpratnē ir personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu vai sniegt pakalpojumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

Vadlīnijās ir norādīti identifikatori gadījumiem, kad rīcībspējīgas personas tiek nodarbinātas, pārkāpjot tiesību aktus, un pastāv ļoti augsta iespēja, ka personas ir cilvēku tirdzniecības upuri darba ekspluatācijas nolūkā, proti, ir kvalificējami pēc Krimināllikuma 154.²panta.

Identifikatorus nedrīkstētu vērtēt atsevišķi vienu no otra, tos nepieciešams vērtēt kopsakarībā ar vairākiem noteiktajiem identifikatoriem. Ja kāds no identifikatoriem tiek skatīts atrauti no citiem, kā, piemēram, zema riska identifikators - darba attiecības tiek izbeigtas bez brīdinājuma un darba samaksas - tad gadījums nav kvalificējama kā darba spēka ekspluatācija, bet gan ir civiltiesiskā kārtībā risināms strīds.

Praksē nepieciešams nodalīt cilvēku tirdzniecības gadījumus darba spēka ekspluatācijas nolūkā no civiltiesiskajiem strīdiem, kas radušies darba attiecībās. Nereti minētais ir konstatējams tikai izmeklēšanas gaitā, jo persona, vēloties atgūt solīto atalgojumu, var neadekvāti interpretēt faktus, apstākļus un citu personu rīcību. Lai novērstu uzvedinošus jautājumus, persona ir jāiztaujā pakāpeniski.

Kompetenču sadalījums (sk. 1. un 2.pielikumā detalizētāku shematisku kompetenču sadalījumu)

1. Gadījumā, kad ir pārkāptas darba ņēmēja tiesības, personai ir iespēja vērsties Valsts darba inspekcijā (turpmāk- VDI) ar brīvā tekstā uzrakstītu iesniegumu, norādot datus par sevi, darba devēju un pārkāpuma būtību. Tāpat VDI ir anonīmais uzticības tālrunis un iespēja VDI mājas lapā ziņot par neregistrēto nodarbinātību.

2. Gadījumā, ja ir pārkāptas darba ņēmēja tiesības un ir notikusi vardarbība, ir jāvērsas Valsts policijā (Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes 3.nodaļā vai Reģionālās policijas Kriminālpolicijas biroja 1.nodaļā) [turpmāk – VP].
3. Gadījumā, ja ir notikusi krāpšana, ir jāvērsas VP (Ekonomikas policijas birojā vai reģionālās policijas Kriminālpolicijas biroja 2.nodaļā).

Būtiskākie jautājumi, kas vispirms jānoskaidro, ir:

1. Vai personai bija iespējas saņemt policijas vai citu valsts varas iestāžu palīdzību;
2. Vai persona iespējamo palīdzību neizmantoja, lai izvairītos no sarežģījumiem, un tādejādi cerēja tomēr saņemt nopelnīto.

Vardarbība vai vardarbības piedraudējums

- pret personu ir bijusi vērsta fiziska vardarbība, tostarp piekaušana;
- persona ir saskārusies ar vardarbības vai fiziskas izmantošanas draudiem, ieskaitot draudus pret citiem, piemēram, pret personas ģimenes locekļiem, citiem darbiniekiem;

Objektīvās pazīmes (vizuālais izskats un saskarsme)

- uz personas ķermeņa ir redzami sasitumi vai citas fiziskas vardarbības pēdas;
- persona izskatās nekopta, nomocīta;
- persona mēģina aizbēgt;
- persona ir nervoza;
- persona ir ļoti jūtīga;
- persona izskatās iebaidīta;
- persona izrāda depresijas pazīmes;
- persona ir atturīga attiecībā ar citiem darbiniekiem;
- persona nelabprāt atbild uz jautājumiem, mēģina atbildēt atbilstoši kāda pamācībām, runā iemācītu tekstu;
- persona nezina valsts valodu (ārzemnieka gadījumā).

Darba apstākļi

Augsta riska kritēriji

(Valsts policijas, Valsts robežsardzes, Pašvaldības policijas prioritāte)

- persona tiek nodarbināta pret pašas gribu;
- darba devējs neievēro būtiskus darba līguma noteikumus, vai darba devējs ir piespiedis personu parakstīt jaunu līgumu, personai ierodoties uzņēmumā (ar atšķirīgiem nosacījumiem, nekā sākotnējā līgumā);
- persona tiek nodarbināta bez darba līguma, vai tā nav informēta par darba līguma nosacījumiem (ja tāds ir), vai darba līgums ir personai nesaprotamā valodā;

- no personas algas tiek veikti nesamērīgi atskaitījumi (piemēram, samaksa par īri, ceļojumu, transportēšanu, starpniecību iekārtošanā, pārtiku, apģērbu un citiem pakalpojumiem), vai ievērojamu daļu no ienākumiem darba devējs iekasē kādas trešās personas labā;
- personai ik dienu (nedēļu, mēnesi) jānopelna noteikta naudas summa, pretējā gadījumā rodas parāds ar pieaugošiem soda procentiem, ko persona nevar atmaksāt;
- personai ir aizliegts glabāt un/vai izmantot nopelnītos līdzekļus vai uzkrājumus;
- persona nav tiesīga izlemt, kā tērēt ienākumus vai izvēlēties pārtiku, apģērbu, bet to kāda cita persona veic viņas vietā;
- persona ir atkarīga no sava darba devēja (ģimenes, radniecības, īres attiecību vai parādsaistību dēļ);
- personai tiek draudēts ar izraidīšanu vai ziņošanu attiecīgajām institūcijām, ja persona mēģinās bēgt (ārzemnieka gadījumā);
- persona ir izmitināta un dzīvo darba vietā;
- persona pēc brīvas gribas nevar pamest darba vietu vai dzīvokli vai drīkst to darīt tikai kāda uzraudzībā. Persona darba vietā tiek nepārtraukti uzraudzīta (apsargi, videonovērošanas kameras, suņi, slēgtas durvis), lai bēgšanu padarītu neiespējamu. Ja persona apmeklē medicīnas iestādi, valsts institūciju, viņu pavada kāda persona, kas uzdodas par tulkku, draugu, pavadoni;
- personai jāstrādā antisanitāros, veselībai kaitīgos apstākļos, liedzot cilvēka pamatvajadzību apmierināšanu, tas ir, persona tiek turēta bez ūdens, pārtikas, miega vai iespējām apmierināt citas pamatvajadzības;

Zema riska kritēriji (VDI prioritāte)

- persona nepieciešamības gadījumā netiek nodrošināta ar medicīnisko aprūpi vai tā nav pietiekama (informācija par veselības aprūpi un veselības aprūpes pakalpojumi nav pieejami vai neatbilst personas vajadzībām);
- persona tiek piespiesta veikt pienākumus, kuru veikšanai viņa netika pieņemta darbā, un/vai kas nav atrunāti darba līgumā;
- persona tiek nodarbināta neierobežotu darba laiku, tajā skaitā, virsstundu darbu un minētais notiek bez darbinieka piekrišanas. Persona netiek nodrošināta ar pietiekamu atpūtas laiku;
- persona ir pakļauta tādām darba vides riskam, kas var radīt būtisku kaitējumu personas veselībai un drošībai. Darbinieks nav nodrošināts ar darba aizsardzībai paredzēto aprīkojumu;
- persona nav nodrošināta ar apmācību darba aizsardzības jomā tajā valodā, kuru personai pēc visiem apstākļiem vajadzētu saprast, vai arī sniegtā informācija un apmācības ir bijušas nepietiekamas;
-
- personas atalgojums ir nesamērīgi mazs, salīdzinot ar to, cik darba devējs ir solījis, vai salīdzinot ar attiecīgās valsts minimālo algu;
- personai atalgojums tiek maksāts, izvairoties no nodokļiem, vai pārskaitīts tieši uz viņa izcelsmes zemi;
- personai netiek nodrošinātas sociālās garantijas;

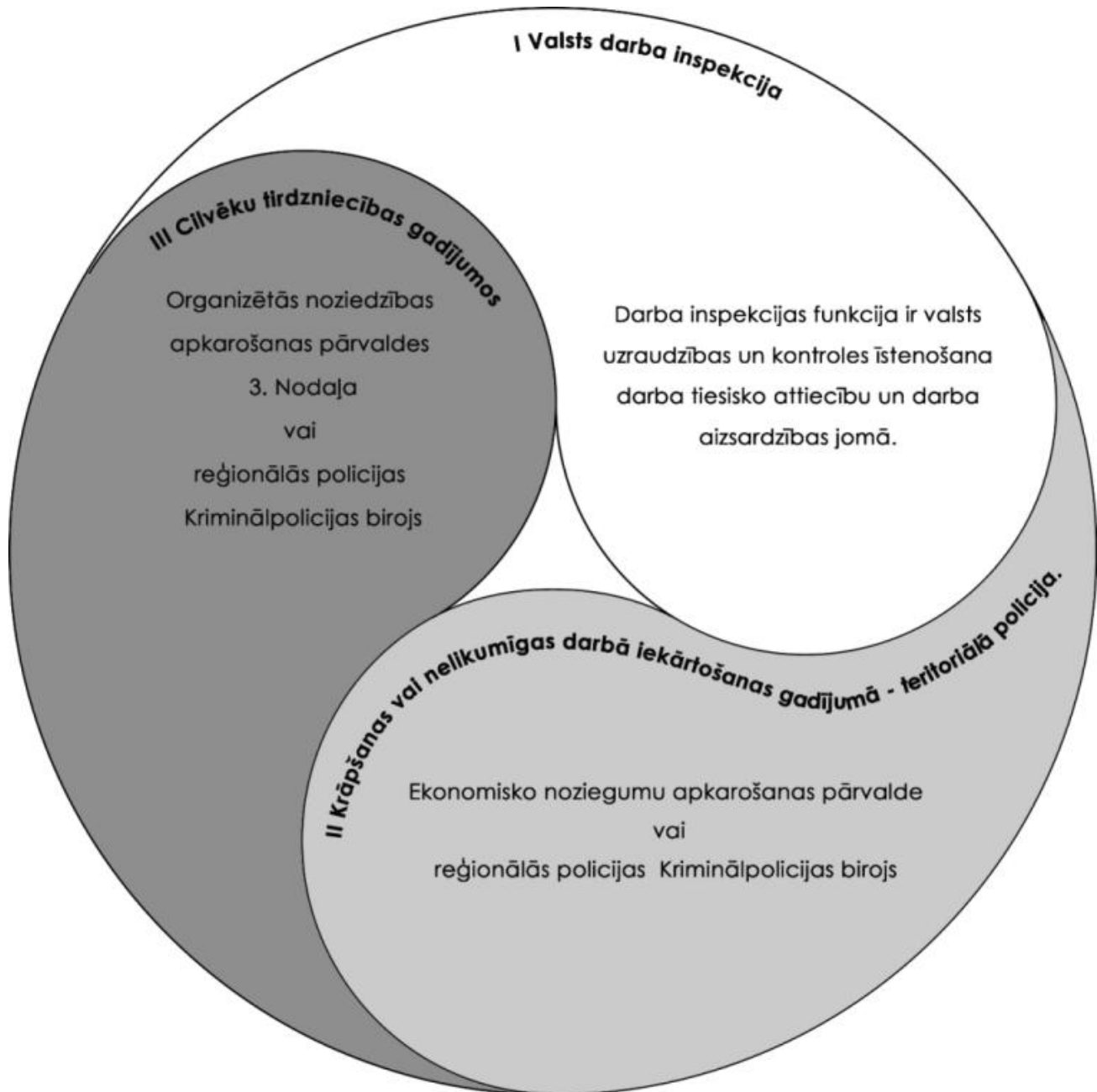
- darba attiecības tiek izbeigtas bez brīdinājuma un darba samaksas;
- personai ir liegtas tiesības meklēt un saņemt objektīvu informāciju.

Personas dokumenti un mantas

- personas pase un/vai citi ceļošanas vai identitātes dokumenti ir atņemti.
- personas personīgās mantas ir atņemtas.
- personai ir viltots personu apliecinošs, darba un/vai ceļošanas dokuments(i),

1. pielikums Cilvēku tirdzniecības
darba ekspluatācijas nolūkā
identificēšanas vadlīnijām

Kompetenču sadalījums Latvijā

Kompetenču sadalījums ārvalstīs

